

DORIJANA KAVČIĆ i NIVES GOTOVAC*

Pravilno nazivlje u zajednici gluhih

Kad se govori o gluhim osobama, u javnome se diskursu još uvijek najčešće upotrebljava naziv *gluhonijem*, za koji se smatra da je općeprihvaćen i pravilan. Malo je poznato da je riječ samo o jednome u nizu istoznačnih ili blisko značajnih naziva hrvatskoga jezika koji označuju određeno medicinsko stanje. Ostali su nazivi *gluh*, *nagluh* ili *osoba oštećena sluha*. Ovim će se tekstom dati uvid u postojeće nazive na hrvatskome jeziku, objasniti njihovo značenje i uputiti na suvremeni sociolingvistički pristup zajednici gluhih kao jezično-kulturnoj manjini u Republici Hrvatskoj te predložiti pravilnu uporabu nazivlja.

Nomen est omen – kulturološki nasuprot medicinskomu pristupu gluhoći

Za bolje razumijevanje prihvaćanja ili neprihvaćanja određenoga naziva potrebno je objasniti postojanje dvaju pristupa gluhoći. Ti su pristupi medicinski i kulturološki.

Medicinski pristup

Medicinski pristup usmjeren je upravo na medicinsko stanje – gubitak odnosno nedostatak sluha. Zajednica se angažira i osiguravaju se svi preduvjeti za povratak sluha s pomoću tehnologije (korištenje slušnim pomagalicama, ugradnja umjetne pužnice) i procesima rehabilitacije slušanja. S time je povezano i učenje govornoga jezika čujuće okoline. S obzirom na to da je razvoj govora (bilo kojega govornog jezika) usko povezan sa sposobnošću slušanja, lako je zaključiti da su djeca bez razvijenih tehničkih pomagala i bez rehabilitacije govora logopedskim vježbama imala slabu ili nikakvu artikulaciju. Ovdje nije riječ o glasovnim poteškoćama, o nemogućnosti proizvodnje glasa, riječ je o artikulaciji glasova govornoga jezika. Govor im je bio nerazumljiv, znanje jezika njihove okoline bilo je na razini poznavanja određenoga fonda riječi, a o gramatici se nije moglo ni govoriti. Naziv *nijemost* u *Hrvatskoj enciklopediji* (<https://www.enciklopedija.hr>) izravno upućuje na nazive *afazija* i *alalija*, koji opisuju stanja gubitka jezičnih i govornih sposobnosti zbog kakva fizičkoga oštećenja odnosno ozljede. *Gluhonijemost* prema *Hrvatskoj enciklopediji* označuje stanje nemogućnosti govora zbog gluhoće. No, riječ je o nazivu čija se uporaba proširila u 19. stoljeću prije postojanja tehnologije, rehabilitacijskih postupaka i prije jezikoslovnih teorija u kojima se govor odvaja od jezika i definira kao fizička manifestacija apstraktnoga jezičnog sustava u umu čovjeka. Zbog nejasne artikulacije i slaboga poznavanja jezika to se stanje često definiralo kao *gluhonijemost*.

* Dorijana Kavčić i Nives Gotovac članice su Hrvatskoga društva prevoditelja znakovnoga jezika za gluhe.

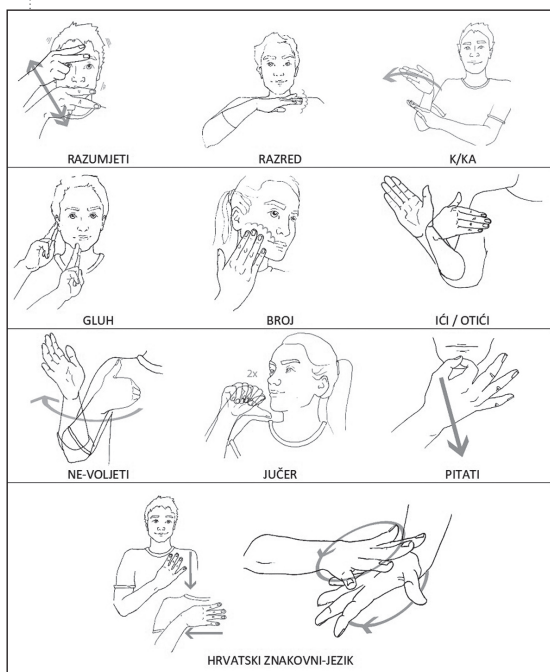
U dvadesetome stoljeću dolazi do dva ključna događaja:

- 1) do napretka tehnoloških dostignuća i razvoja verbotonalne metode u rehabilitaciji govora i sluha
- 2) do priznavanja znakovnih jezika te nastanka i razvoja lingvistike znakovnih jezika, što izravno utječe na razvoj kulturnoga identiteta i pokreta za priznavanje zajednice gluhih kao kulturno-jezične manjine.

Kulturološki pristup

Kulturološki pristup definira zajednicu gluhih kao onu koja dijeli vrijednosti, zajedničku povijest, obrasce ponašanja i, najvažnije, jezik drukčiji od govornoga jezika čujuće većine. Za zajednicu je gluhih ključna godina 1960., kad američki jezikoslovac William C. Stokoe provodi jezičnu analizu američkoga znakovnog jezika, čime mu priznaje status jezika. Već u devetnaestome stoljeću zabilježeno je snažno društveno djelovanje gluhih; oni ostvaruju svoj potencijal i aktivno se bore za bolji položaj u društvu, no u dvadesetome stoljeću dolazi do procvata pokreta kulture gluhih. Započeo je u Sjedinjenim Američkim Državama i brzo se proširio na sve kontinente. Države u svojim zakonodavnim okvirima priznaju postojanje svojih nacionalnih znakovnih jezika, razvija se jezikoslovno proučavanje nacionalnih znakovnih jezika, rade se njihovi opisi, bilježe i proučavaju gramatičke specifičnosti te doprinosi općoj jezikoslovnoj znanosti, ali se isto tako

razvija svijest o potrebi dvojezičnoga obrazovanja. Konačnu potvrdu priznanja jezika i kulture gluhih pronalazimo i u međunarodnome dokumentu *Konvencije UN-a o pravima osoba s invaliditetom*, u kojemu se nalaže prihvaćanje znakovnih jezika i kulture gluhih te osiguravanje podrške kulturno-jezičnomu identitetu. Republika Hrvatska ratificirala je dokument 2007. godine (*Narodne novine*, Međunarodni ugovori, broj 6/07 i 5/08), a 2015. godine izglasan je *Zakon o hrvatskom znakovnom jeziku i ostalim sustavima komunikacije gluhih i gluhoslijepih osoba u Republici Hrvatskoj* (*Narodne novine*, broj 82/15). Gubitak sluha važna je odrednica gluhih, no ona ih ne definira. Govor i govorni organi gluhih osoba netaknuti su, a ranim izlaganjem znakovnom jeziku i učenjem govornoga jezika čujuće okoline s pomoću prirodno i spontano

usvojenoga znakovnog jezika u velikoj se mjeri poboljšava njihovo znanje govornoga jezika te rehabilitira njihov govor i slušanje. Gluha osoba odrasta kao dvojezična s visokom razinom znanja obaju jezika.

Nazivi zajednica gluhih, gluha osoba i gluhoonijema osoba

zajednica gluhih

Zajednice gluhih u svijetu razlikuju nazive *Glub* i *glub*. Općeprihvaćeno je u zajednici gluhih da se, kad se govori o gluhim osobama, u tu skupinu ubrajaju i gluhi i nagluhi i gluhoonijemi. Moore i Levitan (u članku *For Hearing People Only: Answers to some of the most commonly asked questions about the deaf community, its culture, and the “deaf reality”* objavljenomu 1992. godine) određuju *Glubu osobu* kao osobu koja je pripadnik kulturno-jezične manjine, najčešće se koristi znakovnim jezikom i ponosna je na svoju gluhoću te je ne smatra zdravstvenim problemom, a jedinom razlikom između sebe i ostatka svijeta smatra uporabu drugoga jezika. S druge strane, *gluhe osobe* definirane su kao osobe koje imaju određen postotak gubitka sluha, koje najčešće smatraju gluhoću medicinskim problemom. Kad se upotrebljava naziv *gluha osoba*, najčešće se podrazumijeva da se on odnosi na gluhe, nagluhe i gluhoonijeme osobe bez obzira na to osjećaju li se pripadnicima kulture Gluhih ili „samo” imaju poteškoća sa sluhom.

Naziv *osoba oštećena sluha* i dalje se vrlo često upotrebljava u Hrvatskoj i velika većina gluhih osoba sama sebe definira upravo tako jer je navikla stavljati težište na sluh sukladno medicinskomu modelu gluhoće, koji u prvi plan stavlja oštećenje i ograničenja koja osoba ima u standardnome načinu komunikacije. U državama u kojima je veća svijest o gluhim osobama prevladava kulturološki model, koji se gluhim osobama obraća pozitivno, ističu se njihove sposobnosti i napominje njihova vrijednost u kulturnome bogatstvu društva.

gluha osoba

Gluche osobe one su osobe koje imaju gubitak sluha veći od 90 dB, za razliku od nagluhih osoba, čiji prosječni gubitak sluha iznosi od 20 do 90 dB.

Neke gluhe osobe koriste se znakovnim jezikom, a neke se oslanjaju na ostatke sluha ili kombiniraju jedno i drugo. U Hrvatskoj prema podacima Hrvatskoga zavoda za javno zdravstvo iz 2019. postoje 13 133 osobe s različitim stupnjem gubitka sluha, dok je pretpostavka da je među njima oko 5000 korisnika hrvatskoga znakovnog jezika. Nije poželjno gluhu osobu nazvati gluhoonijemom osobom jer gluhe osobe imaju očuvan govorni aparat i svakako nisu nijeme. U razgovoru s gluhim osobama doznat ćete da su neke imale priliku pohađati govorne vježbe, no neke to nisu mogle, najčešće zbog udaljenosti od rehabilitacijskih centara. To svakako ne znači da su nijeme, nego da zbog toga što same sebe ne mogu čuti, ne mogu upravljati glasom jednako kao čujuće osobe, pa su glasovi koje proizvode manje razumljivi. Zajednica gluhih izrazito je heterogena, što podrazumijeva da uključuje i gluhe osobe koje izrazito dobro upravljaju svojim glasom,

ali i nagluhe osobe koje imaju poteškoća s artikulacijom. Također, neke od njih oslanjaju se na očitavanje s usana, kojim je moguće prepoznati oko 30 % glasova hrvatskoga jezika, pa je očitavanje s usana zapravo iscrpljujuća igra pogađanja.

gluhonijema osoba

Gluhonijema osoba naziv je koji je u prošlosti netočno upotrebljavan za gluhe osobe koje se koriste znakovnim jezikom. U *Hrvatskoj enciklopediji* uz natuknicu *gluhonijemost* stoji slika dvoručne abecede iz hrvatskoga znakovnog jezika, koja se tamo netočno naziva *abeceda za gluhonijeme*. Osim netočnoga naziva povezivanje elementa jednoga jezika uz medicinsko stanje određenoga postotka populacije dovodi do nejasnoća i pogrešnih interpretacija. Sve do jezikoslovnoga istraživanja američkoga znakovnog jezika (ASL) koje je proveo Stokoe 60-ih godina prošloga stoljeća, znakovne jezike smatralo se ikoničkim i pojednostavnjenim prikazom govornoga jezika. Stokoe je dokazao da je ASL, a time i svi ostali znakovni jezici, pravi i prirodan jezik sa svim jezičnim sastavnicama. Danas znamo da se jezici pojavljuju u dvama modalitetima – govornome i znakovnome, koji se ravnopravno upotrebljavaju. To je i razlog zbog kojega nije nužno stavljati naglasak na artikulaciju glasova kad se osoba želi izraziti. Određeni dio gluhih osoba ne koristi se izražavanjem glasom jer se koristi drugim oblikom jezika u kojemu nije nužno artikulirati glasove. Također, korištenje znakovnim jezikom nikako ne znači da je osoba gluhonijema. Same gluhe osobe u časopisu *Pljesak jedne ruke* (<http://www.dlan.hr/wp-content/uploads/2015/pjr/broj13i14.pdf>; <http://www.dlan.hr/wp-content/uploads/2015/pjr/5-6.pdf>) pišu o tome kako taj naziv smatraju izrazito uvredljivim, a stav da je osoba nijema samo zato što je slabije razumljiva smatra se audizmom – diskriminacijom na osnovi sluha.

Zaključak

Gluhonijemost kao medicinsko stanje u kojemu osoba istodobno ima oštećenje sluha i nemogućnost proizvodnje govora očito postoji kad za to još uvijek postoji naziv u hrvatskome jeziku i kad takva natuknica postoji u *Hrvatskoj enciklopediji*, no nije pravilno na temelju jednoga mogućeg medicinskog stanja, koje se pojavljuje u izrazito malome postotku, tim nazivom nazivati sve osobe koje imaju bilo kakav postotak oštećenja sluha. Osobito to nije pravilno u današnje vrijeme kad imamo toliko dostupnih informacija o znanstvenim dostignućima humanističkih i društvenih disciplina, kad se i zakonodavnim okvirom priznaje postojanje kulture i jezika gluhih, kad su zajednice gluhih kulturno bogatstvo nacije i zemlje, odnosno teško je u današnje vrijeme objasniti zašto jedan naziv još uvijek prevladava u javnome diskursu. Ovaj tekst doprinos je promociji jezika i kulture gluhih u Hrvatskoj i savjet za pravilno i politički korektno korištenje nazivima na hrvatskome jeziku. Uza sve što je u Republici Hrvatskoj na tome području dosad učinjeno, potrebno je još samo da jezik poprati novonastale društvene promjene.